

ULUSLARARASI HUKUKA GÖRE KUDÜS'ÜN STATÜSÜ

Abdulkadir Tok

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Tok, Abdulkadir. "Uluslararası Hukuka Göre Kudüs'ün Statüsü". İNSAMER Araştırma 126. Ekim 2020.

Araştırma 126

Kudüs sorunu, 19. yüzyılın sonlarından günümüze kadar hukuken çözümü sağlanamayan ve 20. yüzyıl boyunca meydana gelen çatışma ve savaşlar sonucu gittikçe derinleşen bir mesele olarak önemini korumaktadır. 1917 yılında İngiltere, sömürgeci bir devlet olarak, daha doğrusu mandater bir devlet olarak, Filistin'in yönetimini ele geçirmiştir. 1922 yılında Milletler Cemiyeti (MC) tarafından onaylanan bu manda yönetimi, 1947 yılına kadar devam etmiştir. Bu süre zarfında, istenilen uluslararası ve bölgesel konjonktür sağlanamadığı için Kudüs'e nihai bir statü hukuken kazandırılmamış, artan çatışmalar neticesinde 1947 yılında İngiltere, meseleyi Birleşmiş Milletlere (BM) havale ederek geri çekilmiştir. BM, günümüze kadar Kudüs'ün statüsü için birçok karar aldıysa da bunların hiçbiri uygulamaya geçirilememiş ve yayımlacı Siyonist İsrail'in bölgede aşamalı bir şekilde nüfuz kurması âdeta seyredilmiştir.

Bu çalışma, Kudüs konusundaki hukuki tartışmaları üç aşamada ele almaktadır: İlk aşamada İngiltere mandasının oluşumuna değinilerek MC'nin Kudüs sorunu ile ilgili kararları incelenmiştir. İkinci aşamada Kudüs'ün İsrail tarafından hem savaşla hem de hukuken işgaline değinilerek BM'nin bu minvalde Kudüs için günümüze kadar aldığı kararlar değerlendirilmiştir. Son aşamada ise İsrail-Filistin müzakereleri ve bu müzakerelerin Kudüs açısından muhtevası aktarılmaya çalışılmıştır.

İngiliz Mandası ve Kudüs

1917 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin himayesinde olan Kudüs, İngiltere'nin 2 Kasım 1917 tarihinde yayımladığı Balfour Deklarasyonu¹ ile Siyonistlere bölgede siyasi bir varlık oluşturmaları konusunda destek olacağını açıklamasından kısa bir süre sonra, 11 Aralık'ta, İngiliz askerleri tarafından işgal edilmiştir. İngiliz işgali, Kudüs'te daha önce sadece Haçlı

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

işgaliyle kesintiye uğrayan yaklaşık 1.200 yıllık Müslüman yönetimine son verirken, yerli nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Müslüman ve Hristiyan Arapların yerine yeni gelen Yahudiler yerleştirilmeye başlanmıştır. 1917-1920 yılları arasında doğrudan İngiliz askerî yönetimine giren Kudüs, 1920 San Remo Konferansı'nda² alınan kararla İngiltere'nin manda yönetimine bırakılmış ve bölgede 1948'de İsrail'in kuruluşuna kadar devam edecek olan İngiliz işgal yönetimi başlamıştır.³

Şubat 1922'de Arap liderlerden oluşan bir grup Londra'ya giderek Sömürgeler Bakanlığı'na Filistin halkının Balfour Deklarasyonu'nu veya manda rejimini kabul etmediğini ve bağımsızlık istediğini bildirmiştir. Bu gelişmenin ardından 3 Haziran 1922'de İngiliz hükümeti, Balfour Deklarasyonu'ndan taviz verilmeyeceğini vurgulayan "Churchill Bildirisi"ni⁴ yayımlamıştır. Bildiri sonucunda eski Ürdün Filistin'den ayrılmış ve 24 Temmuz'da da Filistin toprakları üzerindeki İngiliz mandası, MC tarafından onaylanmıştır.⁵ Oysaki onaylanan bu durum MC Misakı'na aykırıdır. Nitekim MC Misakı'nın 23. maddesine göre; "Mandaterin seçiminde toplulukların dilekleri durumu, göz önünde bulundurulmalıdır." ifadesi yer almaktadır. Hasılı Filistin'de oluşturulan manda yönetimi Filistin halkının onayına sunulmadan oluşturulmuştur.⁶

MC tarafından kabul edilen Filistin Mandası Şartnamesi 28 maddeden oluşmaktadır. Şartnamenin 14. maddesi, kutsal mekânlar yani Kudüs ile alakalıdır. Maddede yer alan ifade şu şekildedir: "Mandater devlet tarafından kutsal mekânlara ilişkin hak iddialarını incelemek üzere MC'nin onayına sunulacak özel bir komisyon kurulacaktır."⁷ Lakin bu komisyonun kurulma süreci hiçbir zaman fiilen hayata geçmemiştir.

1930'da MC'nin onayıyla Filistin'e bir Uluslararası Araştırma Komisyonu gönderilmiştir. Bu komisyon, Filistin'de yaptığı çalışmalar sonucunda özellikle kutsal mekânların korunması ve inananlarca kullanılması ile alakalı bazı kararlar almış ve bu kararlar manda idaresi boyunca yürürlükte kalmıştır.⁸ 1937'de İngiltere'nin girişimiyle hazırlanan Peel

Komisyonu Raporu, Filistin'de bağımsız Arap ve Yahudi devletlerinin kurulmasını, ayrıca Kudüs'ü de kapsayan kutsal yerlerin İngiltere manda idaresinde kalmasını öngörmüştür. Bu öngörü, her ne kadar o yıllarda fiiliyata geçirilememiş olsa da 10 yıl sonra, 1947 yılında, BM'nin alacağı kararın temelini oluşturacaktır.⁹

BM ve Kudüs

İngiltere, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası güç dengesindeki değişimle birlikte kontrolünü giderek yitirdiği bölgeden çekilmeye hazırlanırken, MC'den aldığı Filistin mandasını, 2 Nisan 1947 tarihinde BM'ye iade edeceğini açıklamıştır. Yaklaşık bir yıl sonra da 15 Mayıs 1948 tarihinde, mandaya son verilmesi kararı olarak Filistin'den çekilmeye başlamıştır.¹⁰

BM Genel Kurulu, kendisine devredilen Filistin bölgesi hakkında, sorunları bizzat yerinde görüp sağlıklı karar verebilme adına, BM Filistin Özel Komitesi'ni (UNSCOP) kurmuştur. Komite, Filistin'deki durumu inceledikten sonra iki farklı rapor sunmuştur. Azınlık raporu federal bir devleti uygun görürken, çoğunluk raporu mandanın biri Arap, diğeri Yahudi iki devlete bölünmesini ve Kudüs'ün BM himayesinde "Uluslararası Bölge" olarak kalmasını önermiştir. Bu tavsiyeler doğrultusunda BM Genel Kurulu 29 Kasım 1947'de aldığı 181 sayılı taksim kararı¹¹ ile çoğunluk raporunu kabul etmiş, böylece Filistin topraklarının Arap ve Yahudi olmak üzere iki devlete bölünmesi ve Kudüs'ün uluslararası statüye (*corpus separatum*) sahip olması resmîleşmiştir.¹² Kudüs'le ilgili sorumlulukları BM adına ve yönetici otorite olarak Vesayet Kurulu'nun üstlenmesine ve kurulun Kudüs'e bir vali atmasına karar verilmiştir.

Aslında bu karar MC Sözleşmesi'ne göre Filistin'in *selfdeterminasyon*¹³ hakkının ihlalidir. Nitekim MC Sözleşmesi'nin 22. maddesinin 4. fıkrasına göre,¹⁴ Osmanlı Devleti idaresi altında bulunan Filistin topraklarına, geçici olarak kurulan manda rejiminden sonra gereken şartlar oluştuğunda kendi kaderini tayin etme hakkı verilmiştir; ancak BM 181 sayılı kararı alırken bu hususu göz ardı etmiştir.

BM'nin taksim kararı, dönemin bağımsız Arap ülkeleri (Irak, Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan ve Yemen) tarafından tepkiyle karşılanmış ve yukarıda bahsedilen *self determinasyon* ilkesinin ihlali olarak görülmüştür. Arap ülkeleri, kararın kesinlikle kabul edilemeyeceğini ve bu kararlar sonuna kadar mücadele edeceklerini beyan etmiştir.¹⁵

Kararın ardından Siyonistler bölünme planında kendilerine ayrılan bölgede 15 Mayıs 1948 tarihinde İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Bu ilanın akabinde Mısır, Ürdün, Suriye, Irak ve Lübnan'a ait askerler ve gönüllüler, Filistin topraklarına girmeye başlamıştır.¹⁶ Yaşanan savaş neticesinde Kudüs'ün batısı İsrail'in, doğusu ise Ürdün'ün himayesinde kalmıştır.¹⁷ Böylece Kudüs'ün batı ve doğu olmak üzere ikiye bölünmesi gerçekleşmiştir.

17 Temmuz 1948'de BM Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çağrısını kabul eden taraflar, 20 Temmuz'da Mütareke Komisyonu aracılığıyla Kudüs'te Arap ve Yahudi kesimleri ayıran bir sınır anlaşması yapmıştır. Anlaşmanın yapılmasını sağlayan ve Kudüs'ü tümüyle Araplara bırakmayı savunan arabulucu Kont Bernadotte, 17 Eylül'de taraflar arasındaki müzakereler devam ederken, Kudüs'te Stern (Yahudi terör örgütü) teröristleri tarafından öldürülmüştür.¹⁸

Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çağrısının taraflarca kabul edildiğinin açıklanmasına rağmen bölgedeki çatışmalar durmamıştır. Bunun üzerine BM Genel Kurulu 11 Aralık 1948'de kabul ettiği 194 (III) sayılı kararlar¹⁹ ABD, Fransa ve Türkiye temsilcilerinden oluşacak bir Filistin Uzlaştırma Komisyonu kurulmasına karar vermiştir. Kararın diğer hükümlerine göre Kudüs, güneyde Beytüllahim'i de içine alacak şekilde sınırları çok geniş tutulup ayrı bir statü olarak (*corpus separatum*) askerden arındırılmış ve BM gözetimine bırakılmıştır.²⁰ Uzlaştırma Komisyonu'nun bu planı Kudüs'ün bölünmüşlüğüne esas aldığı için Genel Kurul'da benimsenmemiş; ardından Genel Kurul 9 Aralık 1949'da 303 (IV)²¹ sayılı kararı almıştır. Kararda daha önce alınan 181 ve 194 sayılı kararlara atıfta bulunulmuş ve Kudüs'ün kalıcı olarak

uluslararası bir sistemin kontrolünde, ayrı bir yönetimle (*corpus seperatum*) idare edileceği vurgulanmıştır.

Siyonist İsrail, Kudüs'e ilişkin BM kararlarını reddederek savaşta işgal ettiği Kudüs topraklarını kendi egemenliği altında tutmak için Kudüs'ün batısına önce Yüksek Mahkemesini, sonra *Knesset*'i (Parlamento) taşımıştır. Nisan 1949'da Ürdün ile İsrail arasında yapılan ateşkes anlaşmasında sınırlar *de facto* olarak çizilmiş; 23 Ocak 1950'de *Knesset*, İsrail-Ürdün Ateşkes Anlaşması ile çizilen sınırlar kapsamında Kudüs'ün kendisine düşen kesimini, diğer bir ifadeyle Batı Kudüs'ü İsrail devletinin başkenti ilan etmiştir.²²

1948'deki gelişmeler sonrasında, bölgedeki devletler ve İsrail arasındaki gerginlik 1967'ye kadar devam etmiş ancak kentin statüsünde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Altı Gün Savaşı ismi verilen 1967 Savaşı'nda Siyonistler, Mısır'a ait Sina Yarımadası'nı, Gazze Şeridi'ni, Suriye'ye ait Golan Tepeleri'ni ve Ürdün kontrolündeki Kudüs'ün doğu kesimlerini işgal etmiş ve bölgede gasp ettikleri toprakların miktarını dört katına çıkartmıştır.²³ Kudüs bu tarihten sonra artık tamamen Siyonist İsrail'in kontrolüne girmiştir.

İşgal devleti İsrail'in Haziran 1967'de Kudüs'ün yönetimine dair bazı kararlar alması üzerine, BM Genel Kurulu Pakistan'ın başvurusu ile 4 Temmuz 1967'de İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik faaliyetlerinden derin endişe duyduğunu, Kudüs için İsrail'in kendi iç hukukunda aldığı kararların geçersiz olduğunu beyan eden 2253 (ES-V) sayılı kararı almış; akabinde de 14 Temmuz'da İsrail'i kınayan ve Kudüs'ün statüsünü değiştirecek türden eylemlerden vazgeçmesini isteyen 2254 (ES-V) sayılı kararı kabul etmiştir.²⁴

BM Güvenlik Konseyi de 1967'deki Altı Gün Savaşları'nın ardından güç kullanarak toprak ilhakını engelleyen 242 sayılı kararı almıştır. Kararda İsrail'in Kudüs'ün doğusu da dâhil olmak üzere işgal ettiği topraklardan çekilmesi istenmiştir. Ayrıca bölgedeki her devletin güvenli ve tanınmış sınırları ardında barış içinde yaşama

hakkı olduğu belirtilerek²⁵ İsrail'in toprakları da garanti altına alınmıştır. Mısır, Ürdün ve İsrail, 242 sayılı kararı onaylarken, Suriye yönetimi ile Filistinli gruplar bu kararı reddetmiştir. Karar çok müphem ve ucu açık olduğundan, kabul eden taraflar bile kararı farklı yorumlamışlardır.

Bu kararın bölge barışı için uygun bir temel oluşturulmaması, Kudüs'ün statüsü bakımından yerinde olmuştur denilebilir; zira karar sadece İsrail'in Kudüs'ün doğusundaki egemenliğini işgal olarak görmekte, buna karşın Kudüs'ün batısındaki İsrail varlığını meşrulaştırmaktadır. Bu da hem Kudüs'ün uluslararası hukuki statüsünü hem de Filistin'in egemenlik haklarını zedelemektedir.

1968 yılında BM Güvenlik Konseyi yeni bir karar alarak; askerî fetih yoluyla toprak kazanmanın kabul edilemez olduğunu kaydetmiştir. Aynı kararda, İsrail'in daha önceki kararlara uymadığı hatırlatılarak, Kudüs'ün uluslararası hukuki statüsünü değiştirmek amacıyla topraklara el koyma faaliyetlerinin geçersiz olduğu ve İsrail'in bu eylemlerinden vazgeçmesi gerektiği belirtilmiştir. 252 sayılı bu karar, aynı zamanda BM Genel Kurulu tarafından daha önce alınmış olan 2253 ve 2254 sayılı kararları da hatırlatmıştır.²⁶

BM Genel Kurulu tarafından 1947 yılında alınan 181 sayılı karar, Filistin konusunda alınan ilk karar olurken; BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan 252 sayılı karar da 1967 işgali sonrasında Kudüs konusunda alınan ilk karar olma özelliği taşımaktadır.

İşgal sonrası Siyonist İsrail'in Kudüs'ün hukuki statüsünü değiştirmeye yönelik eylemlerinin hız kazanması üzerine, BM Güvenlik Konseyi, Temmuz 1969'da İsrail'in "Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik" girişimlerini kınayan ve 252 sayılı kararındaki ifadeleri tekrar eden 267 sayılı kararı almıştır.²⁷

İsrail'in saldırgan siyasetinin bir sonucu olarak Mescid-i Aksa 12 Ağustos 1969'da kundaklanmış;²⁸ bu saldırıdan sonra BM Güvenlik Konseyi'nde İsrail'in izlediği yıkıcı tutumdan vazgeçmesi ve uluslararası hukuk

kurallarını gözetmesi gerektiğini belirten 271 sayılı yeni bir karar alınmıştır.²⁹

Temmuz 1980'de Knesset Meclisi, Kudüs'ü "tam ve birleşik" olarak ilan edip doğu ve batı ayrımını kaldıran bir yasayı onaylamış ve Kudüs'ü İsrail'in ebedi başkenti ilan ederek ilhak etmiştir. İlhakın ilan metninde "ilhak" ifadesinden kaçınılarak "birleştirme" ifadesi kullanılmıştır.³⁰

Siyonistlerin Kudüs'ü ilhakı üzerine BM Güvenlik Konseyi, Ağustos 1980'de 478 sayılı kararı almış ve Knesset'in kararının uluslararası hukuku ihlal ettiğini vurgulayarak Kudüs'ün karakterini ve statüsünü değiştiren ya da değiştirmeye yönelik tüm kanuni, idari tedbir vb. faaliyetlerin geçersiz ve hükümsüz olduğunu bildirmiştir.³¹ Güvenlik Konseyi alınan kararı tanımadığı gibi, kararın 1949 Cenevre Konvansiyonu³² açısından da uluslararası hukukun ihlali olduğunu belirtmiştir. 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'ne göre, bir bölgeyi işgal eden devlet, işgalci güç olarak savaş süresince o bölgeyi kendi topraklarına katamayacağı gibi, işgal altındaki toprakların sadece geçici yöneticisi olarak hareket edebilir. Bu sözleşme doğrultusunda, BM Güvenlik Konseyi Knesset'in kararının geçersiz olduğunu açıklamış ve Kudüs'te diplomatik çalışma yürüten devletleri, çalışmalarını geri çekmeye davet etmiştir.

Nitekim 1973 Ekim'indeki Arap-İsrail Savaşı³³ sonunda kabul edilen 338³⁴ sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile 242 sayılı karar teyit edilmiştir; yani İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi istenmiştir. Yine BM Genel Kurulu tarafından 1990'da alınan 45/69, 1991'de alınan 46/82, 1993'te alınan 48/59, 1995'te alınan 50/29 ve 1998'de alınan 52/53 sayılı kararlarda da önceki kararlarda olduğu gibi, İsrail'in Kudüs'teki varlığının uluslararası hukuka aykırı olduğu teyit edilmiş ve şehrin statüsünü değiştirmeye yönelik girişimler reddedilmiştir.³⁵

Aralık 2017'de ABD Başkanı Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak kabul ettiğini açıklamasının ardından ise ikinci en büyük

uluslararası örgüt olan İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) bir bildiri yayımlamıştır. Bildiride bütün dünya devletlerine BM Genel Kurulu'nun 478 sayılı kararını tam olarak uygulama çağrısında bulunmuş ve Doğu Kudüs, Filistin Devleti'nin işgal altındaki başkenti olarak ilan edilmiştir.³⁶

Trump'ın uluslararası hukuka aykırı olan Kudüs kararına karşılık, BM Genel Kurulu tarafından 21 Aralık 2017'de 10/22³⁷ sayılı karar kabul edilmiştir. Kararda, Kudüs'ün uluslararası statüsünü, karakterini veya demografik yapısını değiştirme niyetindeki kararların yasal bir etkisi olmadığı belirtilerek, şehrin nihai statüsünün BM kararları çerçevesinde yürütülecek müzakereler sonucunda belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ne var ki, BM Genel Kurulu'nda kabul edilen söz konusu karar da diğer kurul kararları gibi bağlayıcı olmayıp sadece tavsiye niteliği taşımaktadır.

İsrail-Filistin Müzakereleri ve Kudüs

Filistinli makamlarla işgal devleti İsrail arasında, başta Kudüs olmak üzere birçok meseleyi çözüme kavuşturmak için Madrid Konferansı, Oslo Süreci ve Camp David gibi bir dizi uzlaşma görüşmeleri yapılmış ancak görüşmelerin tamamı neticesiz kalmış, Filistinlilerin önemli sorunlarından hiçbiri çözüme kavuşturulamamıştır.

Ekim 1991'de düzenlenen Madrid Konferansı ile bölge devletleri ve Filistin'in İsrail ile olan problemlerinin çözümü amaçlanmıştır. Madrid Konferansı BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarını (işgal edilen topraklardan çekilme) esas alarak adil, sürekli ve kapsamlı bir barış çağrısında bulunmuş olsa da 1992 yılında ABD'de yapılacak olan seçimlerin yaklaşması ve İsrail'in Hamas ve İslami Cihad üyelerini sınır dışı etmesiyle süreç yürütülememiştir. Mevcut problemleri çözme konusunda başarısız olan Madrid Konferansı, sadece Filistin ve diğer bölge devletlerinin İsrail ile doğrudan görüşmeleri açısından sembolik bir toplantı olmuştur.³⁸

1993 ve 1995 yılları arasında Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile İsrail arasında varılan anlaşmalar serisiyle sonuçlanan Oslo Süreci'nde ise İlkeler Bildirgesi, Kahire Anlaşması, Washington Anlaşması ve Paris Protokolü gibi farklı belgeler imzalanmıştır. Sekiz ay süren söz konusu görüşmeler, 13 Eylül 1993'te "Oslo I" adıyla tamamlanmış ve İsrail-FKÖ İlkeler Bildirgesi'nin imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Bildirge, 1994 yılında imzalanan Kahire Anlaşması ile yürürlüğe girmiştir. Oslo I'de Kudüs'e dair herhangi bir hüküm yer almamıştır.³⁹

Kahire Anlaşması'ndan sonra 28 Eylül 1995'te imzalanan Oslo II yani Batı Şeria ve Gazze Şeridi Geçici Anlaşması ile Filistin Ulusal Otoritesi, Batı Şeria'nın büyük şehirlerini de kapsayacak şekilde genişletilmiş ve anlaşmaya Kudüs'ün durumu da dâhil edilmiştir. Buna göre Kudüs ve diğer önemli sorunların ele alınacağı nihai statünün en geç Ekim 1996'ya kadar görüşülmesi kararlaştırılmıştır. Ne var ki Kudüs sorunu sonraki yıllarda hiçbir şekilde gündeme getirilmemiştir. Özetle Oslo İlkeler Anlaşması ve ona bağlı olarak imzalanan diğer bütün anlaşmalar da Kudüs sorununu mutlak bir çözüme kavuşturamamıştır.⁴⁰

Temmuz 2000'de ABD Başkanı Bill Clinton, İsrail ve Filistin yönetimi liderlerini yeniden barış görüşmelerine davet etmiştir. Kudüs gibi "daimi statü" sorunlarının da çözüme kavuşturulacağı bir anlaşmaya varmak amacıyla ABD'nin Camp David şehrinde düzenlenen zirve de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kudüs konusunda İsrail'in kesinlikle geri adım atmaya yanaşmaması ve BM kararlarına aykırı olarak işgalinde ısrarcı olması, Filistinliler açısından kabul edilmez bir durum olarak ifade edilmiştir.⁴¹

Tam da bu sıralarda dönemin İsrail muhalefet lideri Ariel Şaron'un Mescid-i Aksa'ya düzenlediği provokatif ziyaret, kısa süre içinde Aksa İntifadası olarak da bilinen İkinci İntifada'nın başlamasına sebep olmuştur. Akabinde İsrail'de yapılan seçimlerde Ariel Şaron'un iktidara gelmesiyle de barış müzakereleri kesilmiştir. Sonraki yıllarda

Şaron'un halefleri Ehud Olmert ve Benyamin Netanyahu dönemleriyle birlikte de görüşmeler süreci tamamen sona ermiş ve Kudüs'ün statüsü dâhil Filistinlilerin tüm hakları iptal edilmiştir.

İsrail, gerek BM Genel Kurulu gerekse BM Güvenlik Konseyi'nin Kudüs ile ilgili kararlarını hiçe saymaya devam etmektedir. Kudüs sorunuyla ilgili özellikle 1967'den bu yana BM'de alınan çok sayıdaki kararda; "Kudüs'ün uluslararası bir statüye sahip olduğu, İsrail'in Kudüs'ü işgalinin tanınmadığı, İsrail'in şehrin statüsünü ihlal eden bütün girişimlerinin

geçersiz olduğu" sürekli olarak tekrarlanmıştır. Lakin BM tavsiye-uyarı-kınama gibi kararlarının yanında sürece yalnızca tarafları müzakereye davet ederek müdahil olmuştur. Oysaki BM'nin sürekli olarak tarafları uzlaşmaya davet etmek yerine, gerektiğinde yaptırım uygulayabilecek şekilde sürece daha etkin dâhil olması gerekmektedir. Kısacası BM'nin sadece birtakım kararlar alarak sorunun adil bir şekilde çözülmesini sağlayamadığı açıktır; yapılması gereken, bu kararların uygulanmasını mümkün kılacak adımlar atmaktır.

Sonnotlar

- ¹ Dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour'un Siyonist hareketin önde gelen figürlerinden Rothschild ailesine 2 Kasım 1917'de gönderdiği ve Siyonistlerin Filistin bölgesinde devlet kurması için gereken her türlü desteğin İngiltere tarafından verileceğini beyan eden bildiridir, bk. <https://www.gzt.com/mecra/filistine-ingiliz-hanceri-balfour-deklarasyonu-3513782>
- ² San Remo Konferansı 24 Nisan 1920'de İtalya'da düzenlenmiştir. Fransa, Yunanistan, Belçika, İngiltere, İtalya ve Japonya temsilcilerinin de bulunduğu konferansta Osmanlı topraklarının taksim edilmesine ilişkin kararlar görüşülmüştür.
- ³ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, (Çev. M. Harmanacı), İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008, s. 271 vd.
- ⁴ Churchill Bildirisi hakkında geniş bilgi için bk. Walter Hollstein, *Filistin Sorunu* (Çev. C. A. Ertuğ), İstanbul: Yücel Yayınları, 1975.
- ⁵ Zahide Tuba Kor, *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*, İstanbul: İHH Yayınları, 2010, s. 51 vd.
- ⁶ Türkkaya Ataöv, *Kudüs ve Devletler Hukuku*, Ankara: Yonca Matbaası, 1981, s. 35 vd.
- ⁷ Milletler Cemiyeti, 1922, s. 2-9.
- ⁸ İlhan Aras, *Filistin-İsrail Arasındaki Temel Sorunlar ve Uluslararası Hukuk*, Yüksek Lisans Tezi, s. 36 vd.
- ⁹ Kadir Kasalak, "İngilizlerin Filistin Politikası ve Filistin Mandası", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2016/3, Sayı: 25, s. 65-78.
- ¹⁰ Bernard Lewis, *Ortadoğu - İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi* (Çev. S. Y. Kölay) İstanbul: Arkadaş Yayıncılık, s. 422.

- ¹¹ <http://www.unicankara.org.tr/filistin/2.html>
- ¹² Lewis, s. 422 vd.
- ¹³ Hukuken *self determinasyon* ulusların kendi geleceklerini belirlemesi anlamına gelmektedir; ayrıntılı bilgi için bk. Shaw Malcolm, *Uluslararası Hukuk*, (Çev. Y. Acer, İ. Kaya, E. Şimşek, T. Demirtepe), Ankara: TÜBA, 2018, s. 157 vd.
- ¹⁴ Milletler Cemiyeti Misakı için bk. www.erdemdenk.com
- ¹⁵ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları 1948-1988*, İstanbul: Kronik Kitap, 2017, s. 89 vd.
- ¹⁶ Garbis Altınoğlu, *Filistin-İsrail Dosyası: Tanıklıklar, Makaleler, Belgeler, Mülakatlar, Şiirlerle*, İstanbul: Pozitif Yayınları, 2005.
- ¹⁷ İlan Pappé, *Modern Filistin Tarihi*, (Çev. N. Plümer), Ankara: Phoenix Yayınları, 2007, s. 165 vd.
- ¹⁸ Ezgi Fandaj, *Uluslararası Alanda Kudüs'ün Hukuki ve Siyasi Statüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2017, s. 57 vd.
- ¹⁹ <http://www.unicankara.org.tr/filistin/2.html>
- ²⁰ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Bursa: Alfa Aktüel Yayınları, 2012, s. 278 vd.
- ²¹ Detaylı bilgi için bk. BM Genel Kurulu 303 sayılı kararı, 9 Aralık 1949.
- ²² Ahmad Dar Saeeduddin, "Jewish Immigration and Settlement Schemes: Impact on the Status of Al-Quds", *Pakistan Horizon*, Vol. 47, No. 1, January 1994, s. 72 vd.
- ²³ Çağla Gül Yesevi, "İsrail'in Devlet İmajının Şekillenmesi", *Bilge Strateji*, Cilt: 9, Sayı: 16, s. 97-129.

- ²⁴ Kararın tam metni için bk. www.un.org/Docs/scres/1996/9607404e.htm
- ²⁵ Berdal Aral, *Bitmeyen İhanet Emperyalizmin Gölgesinde Filistin Sorunu ve Uluslararası Hukuk*, İstanbul: Küre Yayınları, 2019, s. 163 vd.
- ²⁶ “Resolution 252”, BM Güvenlik Konseyi, 21 Mayıs 1968.
- ²⁷ “Resolution 267”, BM Güvenlik Konseyi, 3 Temmuz 1969.
- ²⁸ Detaylı bilgi için bk. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/mescid-i-aksadaki-48-yillik-yanginin-izleri/890271>
- ²⁹ “Resolution 271”, BM Güvenlik Konseyi, 15 Eylül 1969.
- ³⁰ İlhan Aras, “Şehir Yazıları 2”, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, Yıl: 17, Sayı: 68, s. 235-263.
- ³¹ “Resolution 478”, BM Güvenlik Konseyi, 20 Ağustos 1980.
- ³² İnsan hakları üzerine yapılmış ve uluslararası olan veya olmayan çatışma durumlarında, silahlı güçler ve insani yardım örgütleri tarafından uyulması beklenen standartları belirleyen 1949 yılında imzalanmış önemli bir uluslararası hukuk sözleşmesidir.
- ³³ 1973'teki Arap-İsrail Savaşı, Dördüncü Arap-İsrail Savaşı olarak bilinir. Dört Arap devleti ile İsrail arasında 6-26 Ekim 1973'te Yom Kippur'da başlayan savaştır.
- ³⁴ “Resolution 338”, BM Güvenlik Konseyi, 22 Ekim 1973.
- ³⁵ Aras, “Şehir Yazıları 2”, s. 235-263.
- ³⁶ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42337996>
- ³⁷ “Resolution 10/22”, BM Güvenlik Konseyi, 21 Aralık 2017.
- ³⁸ Cleveland, s. 547 vd.
- ³⁹ Kor, s. 71.
- ⁴⁰ N. Neşe Kemiksiz, “Filistin Sorunu”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt: 11, Sayı: 1, 2016.
- ⁴¹ Tayyar Arı, “Filistin’de kalıcı barış mümkün mü?”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2007.